

3.7.2019
EOAK 5683/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Mikko Sarja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

TOIMENPITEET JA KOHTELU NUORISOKODISSA

1 KANTELU

Kantelija pyysi tutkimaan sijaishuoltopaikkansa Nuorisokoti Jaloverson menettelyä hänen eristämiseensä sekä muiden rajoitustoimenpiteiden käytössä.

Kantelija kertoi, että Jaloversossa on käytössä huonerangaistuksia (aikaistettuja huoneisiin menoja) ja muita rangaistuksia, jotka merkitsevät myös samalla yhteydenpidon rajoittamista. Kantelija kertoi, että hänen ja muiden sijoitettujen lasten liikkumisvapautta ja sosiaalisia suhteita rajataan voimakkaasti sijaishuollon alkaessa. Kantelija kertoi, että hänet eristettiin laitoksen toisen kerroksen huoneisiin.

Kantelija kertoi myös laitoksen käytössä olevista joukkorangaistuksista (huoneen ratsauksista ja tässä yhteydessä myös riisuttamisesta).

2 SELVITYS

Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimet antoi kirjoituksen johdosta selvityksen. Selvitykseen oli liitetty Tampereen kaupungin avo- ja asumispalvelujen selvitys sekä Tampereen kaupungin ostopalvelut Luotsin antama selvitys.

Nuorisokoti Jaloverso antoi oman selvityksen, johon oli liitetty kantelijaa koskevia päivittäismerkintöjä sekä merkinnät rajoitustoimenpiteistä.

Kantelija antoi näihin selvityksiin vastineen.

3 RATKAISU

3.1 Yhteydenpito lapseen ja sijaishuollon valvonta

Lastensuojelulain 40 §:ssä säädetään velvollisuudesta ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto sekä 50 §:ssä sijaishuoltopaikan valinnassa huomioon otettavista perusteista.

Sijoitetulla lapsella on sijaishuollon aikana oikeus saada sijaishuolto-paikassa hänen tarpeidensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa. Sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on sijaishuoltopaikkaa valitessaan ja sijaishuoltoa järjestettäessä kiinnitettävä erityistä huomiota huostaanoton tarkoituksen toteutumiseen eli siihen, että sijaishuoltopaikassa järjestettävät palvelut, kasvatus ja huolenpito vastaavat niihin ongelmiin ja lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, jotka ovat olleet huostaanotonkin perusteena.

Lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on arvioitava edellä sanotun mukaisesti lapsen sijoituksen aikana koko ajan sitä, vastaako lapselle annettu sijaishuoltopaikka hänen tarpeisiinsa. Sijoituksen aikana sijaishuollon valvonnasta ja sijaishuoltopaikan järjestämisen hoidon ja huolenpidon laadun seuraamisesta vastaa käytännössä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä valvoo siten sijaishuollon tosiasiallista järjestämistä sekä erityisesti hänen tehtäviinsä kuuluu valvoa lapseen kohdistettuja rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä sijaishuoltopaikan kasvatusmenetelmiä ja käytäntöjä.

Tässä tarkoituksessa sosiaalityöntekijän on varmistettava, että lasta kohdellaan asianmukaisesti ja siten, kuin lainsäädäntö edellyttää. Tämän takia lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee lastensuojelulain 29 ja 53 §:n mukaisesti tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti. Tapaamisten yhteydessä sijoitetulle lapselle on lastensuojelulain 53 §:n mukaan aina järjestettävä myös mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijäänsä muiden läsnä olematta sekä keskustella itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista sosiaalityöntekijänsä kanssa.

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on pyrkiä osallistamaan lasta hänen omissa asioissaan. Tähän kuuluu olennaisena osana se, että lapsi sijoituspaikassaan kokee tulevansa kuulluksi ja kuunnelluksi. Lapsen tulee voida uskaltaa esittää omia mielipiteitään myös siinä tapauksessa, että ne ovat sijaishuollon järjestäjää tai sen toteuttajaa arvostelevia tai moittivia. Mikäli lapsi tuo esiin sijaishuoltoonsa liittyviä epäkohtia, sosiaalityöntekijän tulee ne välittömästi selvittää lapsen sijaishuoltopaikan kanssa.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että kantelija on sijoitettu Nuorisokoti Jaloversoon 29.5.2018. Tampereen kaupungin selvityksen mukaan lapseen on oltu yhteydessä puhelimitse 26.10., 30.10., 21.11. ja 11.12.2018. Yhteydenpitoja ja puheluja ei ole erikseen ainakaan kailta osin selvityksen mukaan kirjattu lapsen asiakasasiakirjoihin. Selvityksen perusteella kantelijaa ei ole siis tavattu Jaloversossa eikä hänelle ole annettu mahdollisuutta keskustella oman työntekijänsä kanssa kahden kesken siten, kuin lastensuojelulaki edellyttää. Kantelijan kanssa on keskusteltu vasta hänen jättämänsä kantelun johdosta ja Tampereen sosiaalitoimelle lähetetyn selvityspyynnön jälkeen 10.1.2019 Nuorisokoti Jaloversossa.

Totean, että mikäli kantelijaa olisi tavattu siten, kuin lastensuojelulaki edellyttää, on mahdollista, että hän olisi voinut omalle sosiaalityöntekijälleen kertoa kokemistaan epäkohdista, Jaloverson rajoitustoimenpidekäytännöistä sekä laitoksen säännöistä ja muista menettelyistä.

Saamastani selvityksestä siis ilmenee, että sosiaalityöntekijälle kuuluva velvollisuus tavata lasta henkilökohtaisesti sijaishuoltopaikassa ja varata kantelijalle mahdollisuus keskustella kahden kesken oman sosiaalityöntekijänsä kanssa, on laiminlyöty. Tämä on saattanut osaltaan johtaa siihen, ettei kantelijan sijaishuoltoa ole voitu valvoa siten, kuin lainsäädäntö edellyttää.

Korostan tässä yhteydessä, että sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen on välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin, jos lapsi kertoo kokeneensa epäoikeudenmukaista, epäasiallista tai lainvastaista kohtelua sijoituspaikassaan. Asiaa on ryhdyttävä riittävästi selvittämään ottaen selvitystyössä huomioon lapsen etu, hänen mielipiteensä ja käsityksensä. Tarvittaessa on ryhdyttävä riittäviin toimiin laadultaan hyvän sijaishuollon järjestämiseksi.

Pidän laiminlyöntiä kantelijan oikeusturvaa vaarantavana.

3.2 Rajoitustoimenpiteet ja niiden valvonta

3.2.1 Yleisiä lähtökohtia

Lastensuojelulain 11 luvussa säädetään erikseen rajoitustoimenpiteistä sekä niiden käyttämisen edellytyksistä. Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttäminen tarkoittaa myös lapsen perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa turvattujen perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamista. Rajoitustoimenpiteillä puututaan muun muassa lapsen henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, yksityiselämän ja perhe-elämän suojaan, sananvapauteen ja omaisuuden suojaan sekä lapsen sivistyksellisiin oikeuksiin.

Lastensuojelulain 58 §:n mukaan sijoitetun lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä tulee noudattaa, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty. Lapsen hoito ja kasvatusta ovat tämän mukaan järjestettävä ja lasta kohdeltava siten, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Lapsen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ei ole lapselle rangaistus, vaan lastensuojelun tarkoituksena on suojella lasta ja samalla turvata lapselle mahdollisimman tavallinen lapsuus ja nuoruus. Laitoksessa annettavan hyvän kasvatuksen tulee olla yleisesti hyväksyttävää, siis sellaista, joka täyttää ne kriteerit, jotka yhteiskunnassa on yleisesti asetettu hyvälle ja tavanomaiselle kasvatukselle. Kasvatuksen ja siihen liittyvien rajojen tulee olla yksittäisen lapsen kannalta objektiivisesti hyväksyttäviä ja puolustettavia. Lastensuojelulain säännökset eivät anna laitokselle mitään oikeutta käyttää epäasiallisia, perusteettomia tai mielivaltaisia kasvatuskeinoja.

Totean vielä, että laitoksen säännöillä, vaikka lastensuojelun asiakas eli lapsi tai hänen huoltajansa ne hyväksyisivätkin, ei voida mennä pidemmälle kuin lastensuojelulaki oikeuttaa. Kasvatukseen liittyvillä säännöillä ja rajojen asettamisella edistetään lapsen turvallisuutta, terveyttä ja kehitystä. Laitoksen sääntöjen ja niiden käytännön toteuttamisen tulee tukea ja edistää laadultaan hyvää hoitoa, kasvatusta ja kuntoutusta.

Kuten olen edellä todennut, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kuuluu valvoa sijaishuollon laatua sekä sijaishuoltopaikan kasvatusten menetelmiä sekä rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

3.2.2 Eristäminen

Eristämisen asianmukaisuus

Kantelija kertoi kirjoituksessaan, että hänet oli useaan eri otteeseen eristetty ja ennen eristystä riisutettu.

Kantelun johdosta lähetetyssä selvityspyynnössä pyydettiin, että Tampereen sosiaalitoimen sosiaalityöntekijä keskustelee kantelijan kanssa kantelukirjoituksessa esitetyistä seikoista sekä sijaishuoltopaikan käytännöistä ja menettelyistä.

Saamassani selvityksessä on todettu, että kantelijaa on tavattu 10.1.2019 nuorisokoti Jaloversossa. Tapaamisessa oli läsnä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä sekä hänen työparinsa toinen sosiaalityöntekijä. Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijät puhuivat myös laitoksen ohjaajan kanssa kantelukirjoituksesta, sen sisällöstä ja muun muassa eristämispäätöksestä. Selvityksessä todetaan seuraavaa: ”Ohjaajan kanssa käsiteltiin [kantelijalle] 2.7.2018 tehtyä eristämispäätöstä. [Kantelija] oli ollut tunnin luvattomasti poissa ja sen jälkeen eristyksessä 23 tuntia. Perusteena oli pyrkimys turvata [kantelijan] asettuminen Jaloversoon.” Edelleen selvityksestä ilmenee, että sosiaalityöntekijöiden mielestä rajoituksen perusteet olivat riittämättömät ja rajoitus ylimitoitettu. Selvityksen mukaan keskustelussa mukana ollut Jaloverson ohjaaja oli samaa mieltä. Selvityksen mukaan ”Jaloversossa on nyt kiinnitetty huomiota asiakaskirjauksiin ja rajoituspäätösten perusteisiin, jotta ne ovat lain mukaiset”.

Totean tältä osin seuraavaa.

Tampereen sosiaalitoimen selvityksestä ilmenee, että Jaloverso on myöntänyt eristämispäätöksen olleen ylimitoitettu eikä se siis täyttänyt lain vaatimuksia. Olen samaa mieltä Tampereen sosiaalitoimen selvityksessä esitetyn osalta.

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Säännöksen mukaan eristämistä ei saa määrätä laajempaan

eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Eristämistä ei myöskään ottaen huomioon 64 §:ssä säädetty suhteellisuusperiaate saa jatkaa kauemmin, kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Ennen lapsen eristämistä tulee jokaisessa tilanteessa erikseen harkita, mikä vaikutus toimenpiteellä on lapsen hoitoon ja huolenpitoon.

Totean vielä tässä yhteydessä, että eristämisen sijasta on suhteellisuusperiaatteen johdosta aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisilla perusteilla. Eristämistä ei voida käyttää myöskään seuraamuksena lapsen käyttäytymisestä. Eristäminen voi olla kielletyllä tavalla rangaistusluonteista esimerkiksi silloin, kun lapsi palaa karkumatkalta laitokseen rauhallisena ja joutuu silti eritykseen.

Totean vielä, että lapsen eristämisen tavoitteena on toisaalta suojella lasta omalta itseltään, toisaalta suojella muita laitoksessa olevia lapsia tai henkilökuntaa. Esimerkiksi lapsen rauhattomuus, sekavuus tai äänekkyys ei sellaisenaan siis oikeuta eristämiseen. Lapsen käyttäytymiseen tulee liittyä muihin kohdistuvaa vaaraa tai vastaavasti välitön vaara siitä, että lapsi itse joutuu tällaisen häiriköinnin vuoksi muiden lasten väkivallan kohteeksi. Totean vielä, että eristämisen perusteena ei voi olla missään tilanteessa lapsen kiinnittyminen sijaishuoltopaikkaansa.

Kantelijan vastineen mukaan hän ei ollut tilanteessa päihtynyt tai aggressiivinen. Tästä huolimatta hänet eristettiin ja sitä ennen riisutettiin. Kantelija on vielä kirjoituksessaan todennut, että hän oli tilanteessa yhteistyökykyinen.

Toimenpiteiden kirjaaminen

Kantelijan sijaishuoltopaikka toimitti minulle kyseessä olevan eristämispäätöksen. Eristämispäätöksen perusteena on kirjattu, että kantelija karkasi lastensuojelulaitoksesta. Rajoituksella pyritään turvaamaan kantelijan asettuminen Jaloversoon. Pyysin käyttööni myös eristämisen seurantamerkinnot. Ainoat merkinnot, jotka minulle on toimitettu, ovat kantelijaa koskevissa päivittäismerkinnöissä: ”kameravalvontaa, nukkunut.” Eristämismerkinnät puuttuvat siis käytännössä kokonaan.

Asiassa on laiminlyöty tältä osin lastensuojelulain 74 §:ssä säädetty velvollisuus kirjata rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi käytetyt rajoitustoimenpiteet.

Eristämisen valvonta

Tampereen sosiaalitoimen sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan rajoitustoimenpiteitä on valvottu siten, että sijaishuoltoyksikkö Nuorisokoti Jaloverso lähettää postitse lapselle tehdyt rajoituspäätökset ja kuukausiraportit lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Nuorisokoti Jaloversosta ilmoitetaan lapsen asioista vastaavalle sosiaalityön-

tekijälle lapsen luvattomista poissaoloista tai virka-ajan ulkopuolella sosiaalipäivystykseen. Rajoituspäätöksiä arvioidaan myös asiakassuunnitelmapalavereissa.

Mielestäni tässä tapauksessa myös rajoitustoimenpiteiden valvonta on ollut riittämätöntä. Pelkästään rajoituspäätöksen perusteluista ilmenevän johdosta olisi sosiaalityöntekijän tullut arvioida rajoituspäätöksen lainmukaisuutta. Mielestäni sosiaalityöntekijän olisi tullut pyytää lapsesta tehty eristämistä koskevat seurantamerkinnot. Kuten olen edellä todennut, seurantamerkinnot ei ollut siis tehty. Viimeistään tässä vaiheessa sosiaalityöntekijän olisi tullut arvioida yhdessä laitoksen kanssa, millä tavoin ja millä perusteilla rajoitustoimenpiteisiin sijaishuoltopaikassa ryhdytään.

Totean vielä tässä yhteydessä, että sijoittajakunnalla on vastuu huolehtia ja valvoa, että sijaishuoltopaikassa tehdään sijoitetusta lapsesta merkinnot ja asiakirjat siten, kuin lastensuojelulain 33 §:ssä on säädetty. Korostan, että laitoksessa laaditut asiakirjat ovat julkisuuslain tarkoittamia viranomaisen asiakirjoja, joten vastuu niiden asianmukaisesta laadinnasta ja ylläpidosta on sijoittajakunnalla. Korostan vielä, että viranomaisen ylläpitämien asiakasasiakirjojen ja niihin tehtyjen merkintöjen perusteella viranomainen tekee yksilöä koskevia ratkaisuja ja päätöksiä. Asiakasmerkintöjen yhtenä tehtävänä on myös mahdollistaa viranomaisten toiminnan asianmukaisuuden jälkikäteisarviointi. Asiakirjoilla ja asiakirjoihin tehtävillä merkinnöillä on erityistä merkitystä silloin, kun päätetään esimerkiksi lapsen huostaanotosta, tai kun kysymys on lapsen sijaishuoltoon ja rajoitustoimenpiteisiin liittyvästä päätöksenteosta. Riittävät ja asianmukaiset sekä virheettömät merkinnot vahvistavat lapsen oikeusturvaa.

3.2.3 Henkilöntarkastus eristämisen yhteydessä

Henkilöntarkastuksesta on säädetty lastensuojelulain 66 §:ssä. Säännöksen mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä henkilöntarkastus.

Henkilöntarkastuksen tekeminen edellyttää aina yksittäistapauksellista harkintaa ja säännöksessä tarkoitettua edellytyksen ”perusteltua syytä epäillä” täyttymistä. Tämä peruste on jokaisella kerralla kirjattava rajoitustoimenpidettä koskeviin asiakirjoihin siten, kuin lastensuojelulain 74 §:ssä erikseen säädetään.

Henkilöntarkastusta koskeva säännös ei oikeuta lapsen riisuttamiseen.

Sosiaalityöntekijöiden selvityksestä ilmenee tältä osin, että ”ohjaajan mukaan [kantelijaa] ei ole riisutettu alasti alakerrassa asuessaan, eli heinä-elokuun 2018 jälkeen. Nuorten riisuttamista ei tapahdu enää. Jaloverso on kouluttanut ja ohjeistanut työntekijät, ettei riisuttaminen ole laillinen toimintatapa”. Edelleen selvityksen mukaan ohjaaja oli kerto-

nut, että ”lastensuojelulain mukaisia henkilötarkastuksia ja -katsastuksia tehdään tarpeen mukaan, mutta niihin on vahvat perusteet ja niistä tehdään asianmukaiset päätökset”.

Kantelija on kuitenkin omassa vastineessaan todennut, että kantelija oli riisutettu syyskuussa huonetarkastusten yhteydessä. Kantelija katsoo, että laitoksen ja sosiaalityöntekijöiden selvitys ei tältä osin pidä paikkaansa.

Kuten olen edellä todennut, henkilöntarkastus ei oikeuta lapsen riisuttamiseen. Saamastani selvityksestä ilmenee, että henkilötarkastuksen yhteydessä ainakin ennen heinäkuuta 2018 on mitä ilmeisimmin kantelijaa henkilötarkastuksen yhteydessä riisutettu.

Jaloverson selvityksen mukaan ”henkilöntarkastus on tehty siten, että nuoren päällä olevat vaatteet tarkastetaan samaa sukupuolta olevien ohjaajien toimesta vaate kerrallaan. Nuori on riisunut vaateen tarkastuksen ajaksi ja pukeutunut sen jälkeen takaisin päälleen. Alusvaatteita nuorelta ei ole riisutettu”. Tältä osin saamani selvitys on siis ristiriitainen. Toisaalta laitoksen työntekijän mukaan alasti riisuttamisia on tapahtunut ja Jaloverson selvityksen mukaan ei. Katson saamani selvityksen perusteella, että kantelijan riisuttaminen on myönnetty ainakin ennen heinäkuuta 2018.

Edellä todetun johdosta pidän tässä yhteydessä aiheellisena korostaa oikeusasiamiehen tietojensaantioikeutta. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 7 §:n mukaan oikeusasiamiehen oikeudesta saada laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot säädetään perustuslain 111 §:n 1 momentissa. Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus kantelun tutkimiseksi saada salassa pidettäviä tietoja muun muassa kunnan viranomaisilta ja muilta valvottavilta. Tämä tarkoittaa, että viranomaisen tai muun valvottavan on lausuntoa ja selvitystä laatiessaan ja sitä antaessaan asianmukaisesti ja totuudenmukaisesti annettava kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitettävä kantelukirjoitus huomioon ottaen, mihin sen menettely on kulloinkin perustunut.

Eduskunnan oikeusasiamiehelle annettavat selvitykset ovat oikeudellisesti merkityksellisiä kirjallisia todistuksia, koska ne muodostavat (pää)osan siitä näytöstä, jonka perusteella kantelun kohteen toimintaa arvioidaan ylimmän laillisuusvalvojan kirjallisessa kantelumenetelyssä.

Perustuslain 111 §:n mukaisen tietojensaantioikeuden on vakiintuneesti katsottu tarkoittavan sitä, että oikeusasiamiehen pyytämien selvitysten antaminen on virkatehtävä, jota koskevat yleiset virkavelvollisuudet. Tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen kuuluu, että annettavat selvitykset ovat paikkansa pitäviä. Tästä on poikkeuksena oikeus olla todistamatta itseään vastaan (itsekriminointisuoja). Itsekriminointisuoja ei sisällä oikeutta antaa paikkansa pitämättömiä tietoja, vaan kyse on oikeudesta olla vaiti, jos on mahdollista, että tietojen antaja

joutuisi tietojen antamisesta syytteen vaaraan. Pyydetty selvitys on aina annettava siltä osin, kuin se on syytteen vaaraan joutumatta mahdollista.

Ylimmän laillisuusvalvojan pyytämän selvityksen antamatta jättäminen tai sen antaminen tietoisesti puutteellisena tai totuudenvastaisena on vastoin perustuslaissa ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetussa laissa asetettua velvoitetta antaa ylimmälle laillisuusvalvojalle tämän tarvitsemat tiedot.

3.2.4 Säännönmukaiset henkilöntarkastukset

Kantelija on kertonut kantelukirjoituksessaan, että hänelle on tehty henkilöntarkastuksia säännönmukaisesti. Sosiaalityöntekijöiden selvityksen mukaan ”ohjaajan mukaan reppuja ei aina tarkisteta, vaikka ne talteen otettaisiinkin esimerkiksi Lahdessa käynnin jälkeen. Jos reput tarkistetaan, tehdään siitä yksilökohtainen päätös.”

Saamissani selvityksissä (ks. myös edellä kohta 3.2.3) on myönnetty, että kantelijalle on tehty henkilöntarkastuksia. Kuitenkaan Jaloverson minulle toimittamasta rajoitustoimenpidekoosteesta ajalla 29.5.–3.7.2018 ei ole mainintaa tehdyistä henkilöntarkastuksista. Minulle ei ole myöskään toimitettu henkilöntarkastusta koskevia kirjauksia. Saamastani selvityksestä on siis pääteltävissä, että henkilöntarkastuksista ei ole tehty lastensuojelulaissa edellytettyjä merkintöjä ja kirjauksia.

Saamastani selvityksestä on siis vahvasti pääteltävissä, että Jaloverrossa on toimittu henkilöntarkastusten osalta lainvastaisella tavalla.

3.2.5 Omaisuuden tarkastaminen

Lastensuojelulain 67 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kiireellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa. Säännöksen 3 momentin mukaan tarkastamisesta päättää ja tarkastamisen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastaminen on tehtävä lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Lapsen käytössä olevat tilat tai hallussa oleva omaisuus voidaan kuitenkin erityisestä syystä tarkastaa myös lapsen tai toisen henkilön läsnä olematta. Lapselle tulee selvittää tarkastuksen syy.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että sijoitettujen lasten huoneita on tarkastettu ainakin yhden kerran, jolloin syynä oli kuntosalilta yksittäisen nuoren varastamat tuntemattoman henkilön pillerit ja toisella kerralla keittiöstä hävinnyt veitsi. Sosiaalityöntekijöiden selvitysten mukaan ohjaaja kertoi näiden taloon pysäytysten perusteeksi nuorten turvallisuuden takaamisen.

Jaloverson selvityksessä todetaan seuraavaa: ”Mikäli Jaloversossa on selkeä vaaratilanne, esimerkiksi keittiöstä kadonnut veitsi tai epäily talon sisällä liikkuvista päihteistä, voidaan tehdä ns. ”talon pysäytys”. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikkien nuorten huoneet tarkastetaan, vaan tilannetta selvitetään ja mikäli katsotaan aiheelliseksi, tehdään osalle nuorista päätökset omaisuuden ja lähetysten tarkastamisesta (huoneen tarkastus) ja/tai henkilöntarkastuksesta.” Edelleen Jaloverson selvityksen mukaan ”kyseisen nuoren sijoituksen aikana ei ole kertaakaan säännönmukaisesti tarkastettu kaikkien nuorten huoneita, mutta erässä selvittelytilanteessa niitä tarkastettiin runsaasti”. Selvitykset ovat tältäkin osin riistiriidassa keskenään.

Minulle toimitetuista kantelijaa koskevista rajoitustoimenpidemerkinnoistä ei ilmene, että huoneen tarkastuksia ja siihen liittyviä henkilöntarkastuksia olisi tehty. Mikäli huoneentarkastuksia tehdään, niistä on tehtävä lastensuojelulain tarkoittamat asianmukaiset kirjaukset.

Totean vielä tässä yhteydessä yleisesti, että kyse on joukkorangaistuksesta, jos huoneentarkastus kohdistuu kaikkiin tai ainakin suureen osaan sijoitetuista lapsista. Kuten olen edellä todennut, lastensuojelulain 67 §:n säännös omaisuuden ja huonetilan tarkastamisesta edellyttää säännöksen tarkoittaman perustellun syyn olemassa oloa.

3.2.6 Huoneeseen eristäminen

Kantelija kertoi kantelukirjoituksessaan, että hänet oli tosiasiallisesti eristetty useaksi tunniksi omaan huoneeseensa. Sosiaalityöntekijöiden selvityksessä todetaan seuraavaa: ”Huoneeseen heittäminen ei ole fyysistä huoneeseen viemistä, vaan hänet on ohjattu sanallisesti huoneeseen. Näkemyksemme mukaan toimenpide on sallittua, kun kyse on kasvatuksellisesta ohjauksesta ja perustuu nuoren vapaaehtoisuuteen.”

Jaloveron selvityksessä todetaan seuraavaa: ”Nuori voidaan ohjata huoneeseen kasvatuksellisesti. Tämä tapahtuu jossain tietyssä tilanteessa, jolloin nuori on levoton tai oireilee ryhmässä toisia haittaavasti. Huoneeseen ohjaukseen liittyy usein hoidollisia tehtäviä, jossa nuori pohtii omaa oloaan, mielialaansa ja mahdollisesti sen vaikutusta tilanteen kehittymiseen. Huoneeseen ohjauksen jälkeen käydään keskustelu sen ohjaajan kanssa, joka on tilanteessa ollut paikalla. Tämän jälkeen jatketaan arkea normaalisti. Mikäli nuori ohjataan rauhoittumaan huoneeseen, rauhoittumiseen ei sillä hetkellä kuulu puhelinta, vaan nuori rauhoittuu hetken, jonka jälkeen puhelin on normaalisti käytössä.”

Kantelijan vastineen mukaan häntä on ohjattu huoneeseen, jossa hän on viettänyt useita tunteja. Kantelijan kirjoituksista saa sen kuvan, että huoneesta poistuminen on ollut kiellettyä.

Yleisellä tasolla totean, että vapaudenmenetyksenä voidaan pitää myös tiettyyn huoneeseen lukitsemista lievempää toimenpidettä. Pe-

rustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta annetussa hallituksen esityksessä todetaan, että ”myös tiettyyn huoneeseen lukitsemista lievempää tointa voidaan eräissä tapauksissa pitää lainkohdassa tarkoitettuna vapaudenmenetyksenä, jos vapaudenrajoitukset keuhkonsa, asteensa ja aikaan saamansa sosiaalisten suhteiden estymisen vuoksi rinnastuvat lukittuun tilaan sijoittamiseen” (HE 309/1993 vp, s. 48).

Käytännössä lasta saatetaan lastensuojelulaitoksissa kasvatuksellisenä keinona kehottaa menemään hetkellisesti omaan huoneeseensa esimerkiksi rauhoittumaan. Huoneen ovea ei tällöin lukita ja lapsi on huoneessa pelkän suullisen kehotuksen perusteella. Tällöin kysymys voi olla tavanomaisesta ja yleisesti hyväksyttävänä pidettävän kasvatuksen piiriin kuuluvasta asiasta.

Lainvastaisesta eristämisestä on kyse sen sijaan silloin, kun lasta tosiasiassa estetään poistumasta omasta huoneestaan tai kun lapsi joutuu oleskelemaan vastentahtoisesti omassa huoneessaan pitkiä aikoja ilman, että kyse olisi eristämissäännöksessä tarkoitettua lapsen käyttäytymisestä.

3.3 Rajoituspäätökset ja niihin sisältyvä muutoksenhakuohjaus

Havaintsin Nuorisokoti Jaloverson minulle toimittamista kantelijaa koskevista päätösmerkinnöistä, että päätöksiin liitetyt muutoksenhakuohjaukset olivat puutteellisia. Päätöksiin sisältyvistä valitusosoituksista puuttui hallinto-oikeuden osoite.

Havaintsin myös, ettei kaikkiin päätöksiin ollut merkitty kantelijan mielipiteen (vastustuksen) perustetta eikä sen sisältöä. Päätöksistä puuttivat myös tiedot (mainitusta kohdasta) päätöspäivästä, päätöksentekijän allekirjoituksesta sekä päätöksen tiedoksi antajasta.

3.4 Työntekijöiden käyttäytyminen

Kantelija on arvostellut Nuorisokoti Jaloverson eräitä työntekijöitä heidän huonosta käyttäytymisestään. Jaloverson antamassa selvityksessä on kiistetty tämä arvostelu. Selvityksessä todetaan seuraavaa: ”Työryhmä ei koe käyttäneensä nuorta kohtaan epäasiallista kieltä. Mikäli nuori niin kokee jossain tilanteessa, olisi hyvä selvittää asiaa nuoren kanssa, mikäli häntä on tahattomasti loukattu.” Kantelija on vastineessaan kertonut edelleen, että häneen on kohdistettu ainakin yhden ohjaajan taholta epäasiallista ”läppää”, vaikka kantelija on sanonut ohjaajalle, että kielenkäyttö ei ole kivaa.

Käytettävissäni oleva aineisto on tältä osin ristiriitainen. Sen takia totean vain yleisesti seuraavaa.

Hyvään hallintoon ja sosiaalihuollon laatuun kuuluu asiallinen kielenkäyttö myös suullisessa keskustelussa. Hyvän kielenkäytön vaatimuk-

sesta säädetään nimenomaisesti hallintolain 9 §:ssä. Viranomaisen toimeksiannosta toimivan, kuten yksityisen lastensuojelulaitoksen työntekijöiden, on käyttäydyttävä asiallisesti ja käytettävä sellaista kieltä ja sellaisia ilmaisuja, jotka ovat hyvän tavan mukaisia ja myös lasta kunnioittavia. Vaativassa lastensuojelutyössä teini-ikäisten lasten kanssa työskennellessä voi olla haasteellisia tilanteita, jossa aikuinen saattaa provosoitua lapsen käytöksestä. Kuitenkaan työssään ammattimaisesti toimiva aikuinen ei saa tällaisessakaan tilanteessa menettää malttiaan eikä hänen suhtautumisensa lapseen saa missään tilanteessa olla loukkaavaa tai alentavaa.

Asiallisen kielenkäytön vaatimus ei tokikaan estä huumorin käyttämistä. Huumoria käytettäessä tulee kuitenkin aina varmistua siitä, että toinen osapuoli on ymmärtänyt tilanteen oikein, eikä koe huumorilla sanottuja asioita loukkaavina. Tällöin kielenkäytön tulee olla asiallista ja lapsen kulloisenkin yksilöllisen tilanteen huomioivaa.

Laitoksen johdolla on velvollisuus puuttua välittömästi työntekijöiden epäasialliseen ja lasta loukkaavaan kielenkäyttöön ja menettelyyn. Laitoksen johdolla ja myös kaikilla työntekijöillä on velvollisuus huolehtia siitä, että sijoitettua lasta kohdellaan asianmukaisella tavalla ja että henkilökunnan kielenkäyttö ja käytös on kaikilta osin asiallista ja lasta kunnioittavaa.

4 YHTEENVETO JA TOIMENPITEET

Olen edellä kohdassa 3.1 katsonut, että lastensuojelulain mukainen sosiaalityöntekijälle kuuluva velvollisuus tavata kantelijaa henkilökohtaisesti sijaishuoltopaikassa ja varata tälle mahdollisuus keskustella kahden kesken oman sosiaalityöntekijänsä kanssa, on laiminlyöty, mikä on saattanut osaltaan johtaa siihen, ettei kantelijan sijaishuoltoa ole voitu valvoa siten, kuin lainsäädäntö edellyttää.

Olen edellä kohdassa 3.2.2 katsonut, että kantelijan eristäminen ei ole ollut lainmukaista, asiassa on laiminlyöty laissa säädetty velvollisuus kirjata rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi käytetyt rajoitustoimenpiteet ja rajoitustoimenpiteiden valvonta on ollut riittämätöntä.

Olen lisäksi edellä kohdassa 3.2.3 katsonut, että kantelijaa oli henkilötarkastuksen yhteydessä ainakin ennen heinäkuuta 2018 mitä ilmeisimmin riisutettu, vaikka henkilöntarkastusta koskeva lastensuojelulain säännös ei siihen oikeuta.

Vielä olen edellä kohdassa 3.2.4 katsonut saamastani selvityksestä olevan pääteltävissä, että henkilöntarkastuksista ei ole tehty lastensuojelulaissa edellytetyjä merkintöjä ja kirjauksia, ja kohdassa 3.3, että rajoituspäätöksissä ja niihin sisältyvässä muutoksenhakuohjauksessa on ollut eräitä puutteita.

Totean, että lapsella on huostaanoton aikana oikeus saada sellaista sijaishuoltoa, jota hänen yksilölliset tarpeensa edellyttävät. Sijoitetulla lapsella on myös oikeus saada laadultaan hyvää sijaishuoltoa, ja jos häneen kohdistetaan rajoitustoimenpiteitä, pitää niiden olla lainmukaisia. Lapsen oikeusturva edellyttää myös, että rajoituksista tehdään asianmukaiset päätökset ja kirjausmerkinnät siten, kuin lastensuojelulaissa on säädetty.

Katson, että Tampereen sosiaalitoimen laiminlyönnit sijaishuollon valvonnassa sekä toisaalta Jaloversossa toteutetut rajoitustoimenpiteet ovat saattaneet vakavasti vaarantaa kantelijan laissa säädettyjä oikeuksia.

Asian kokonaisarvioinnissani olen päätenyt siihen, että annan eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystalvueluille huomautuksen vastaisen varalle sen lainvastaisesta menettelystä sijaishuollon valvonnassa.

Edellytän myös, että Tampereen sosiaali- ja terveystalvuelut sekä valvonnasta vastuussa oleva Tampereen kaupungin Lasten, nuorten ja perheiden palvelut Ostopalvelut Luotsi varmistaa, että Nuorisokoti Jaloverossa tehdään sijoitettua lasta koskevat rajoituspäätökset siten, kuin laissa on säädetty. Pyydän, että Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystalvuelut antaa päätökseni tiedoksi Nuorisokoti Jaloversolle.

Korostan tässä yhteydessä yleisesti vielä sitä, että viranomaisen on huolehdittava siitä, että sen alaiset viranhaltijat selviytyvät lakisääteistä tehtävistään. Tarvittaessa vastuussa olevan viranomaisen on ryhdyttävä toimenpiteisiin riittävän resursoinnin turvaamiseksi.

Asiaa tutkiessani minulle jäi myös käsitys, ettei kaikilla sosiaalityöntekijöillä välttämättä ole ainakaan täysin riittäviä tietoja rajoitustoimenpiteistä, niiden edellytyksistä ja niiden käytöstä. Tämän takia pidän myös tarpeellisena, että Tampereen sosiaali- ja terveystalvuelut huolehtii henkilökuntansa tarpeenmukaisesta täydennyskoulutuksesta.

Edellä todetussa tarkoituksessa lähetän jäljennöksen päätöksestäni Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystalvueluille.

Apulaisoikeusasiamiehen sijainen

Mikko Sarja

Esittelijäneuvos

Tapio Rätty